

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 kwietnia 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Robert Stefanicki (przewodniczący)

SSN Leszek Bielecki

SSN Agnieszka Żywicka (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania K. sp. z o.o. z siedzibą w M. i B. P.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziałowi w Poznaniu
o podleganie ubezpieczeniom społecznym,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 16 kwietnia 2024 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonego B. P. od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu
z dnia 11 października 2021 r., sygn. akt III AUa 230/20,

I. oddała skargę kasacyjną,

**II. zasądza od ubezpieczonego B. P. na rzecz Zakładu
Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziału w Poznaniu 240 zł
(dwieście czterdzieści złotych) tytułem zwrotu kosztów
zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym wraz z
ustawowymi odsetkami na podstawie art. 98 § 1¹ k.p.c.**

Leszek Bielecki Robert Stefanicki Agnieszka Żywicka

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 11 października 2021 r. Sąd Apelacyjny w Poznaniu w sprawie z odwołań K. sp. z o.o. z siedzibą w M. i B. P. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziału w Poznaniu o podleganie ubezpieczeniom społecznym, na skutek apelacji odwołujących się od wyroku Sądu Okręgowego w Poznaniu z dnia 5 grudnia 2019 r., (którym oddalono odwołanie), oddalił apelację K. sp. z o.o. w M. (pkt 1), zasądził od odwołującej się spółki na rzecz pozwanego 240 zł tytułem kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu odwoławczym (pkt 2), oddalił apelację B. P. (pkt 3), zasądził od B. P. na rzecz pozwanego kwotę 240 zł tytułem kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu odwoławczym (pkt 4).

Decyzją z 26 listopada 2018 r. ZUS na podstawie art. 83 ust. 1 pkt 1 w zw. z art. 6 ust. 1 pkt. 1, art. 8 ust. 1, art. 11 ust. 1, art. 12 ust. 1, art. 13 pkt. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 1230 ze zm.; dalej: ustawa systemowa) oraz art. 58 § 1 i 2 k.c. stwierdził, że B. P. jako pracownik u płatnika składek K. sp. z o.o. nie podlega obowiązkowo ubezpieczeniom: emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu od 1 lutego 2014 r. do nadal. Odwołanie od decyzji złożyli K. sp. z o.o. i B. P.

Sąd Okręgowy ustalił następujący stan faktyczny.

Na podstawie umowy wspólników zawartej w dniu 21 sierpnia 2012 r. doszło do zawiązania K. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w M.. Od 31 sierpnia 2012 r. 99 udziałów o łącznej wysokości 4.950 zł objętych zostało przez B. P., który pełni również funkcję prezesa zarządu spółki. Drugim wspólnikiem była K. P. posiadająca 1 udział. Kapitał zakładowy ustalono w kwocie 5.000 zł. B. P. został zatrudniony w K. sp. z o.o. na podstawie umowy o pracę z 1 lutego 2014 r. na okres od 1 lutego 2014 r. do nadal.

Sąd Okręgowy podkreślił, że o ile nie budzi wątpliwości, iż wykonywanie przez B.P. czynności Prezesa Zarządu spółki posiadającego 99 udziałów i jednocześnie zajmowanie stanowiska prawnika-specjalisty mogło mieć osobisty charakter oraz odbywać się w sposób ciągły i odpłatny, o tyle wysoce wątpliwe jest występowanie głównego elementu konstrukcyjnego stosunku pracy, jakim jest pracownicze podporządkowanie ubezpieczonego swemu pracodawcy w procesie świadczenia

pracy. Jedynym faktycznym członkiem zgromadzenia wspólników podejmującego uchwały w sprawach dotyczących funkcjonowania spółki pozostawał B. P.. Był on też jedyną osobą faktycznie wykonującą prawa i obowiązki członka zarządu jako jego prezes. W ten sposób, w ramach zawartej ze spółką umowy o pracę, działając jako w istocie jedyny udziałowiec i członek zgromadzenia wspólników, a także członek zarządu spółki będącej pracodawcą sam sobie (jako pracownikowi) wyznaczał obowiązki i określał sposób ich realizacji.

Apelacje od powyższego wyroku wywiodła zarówno odwołująca się spółka, jak i B. P..

Sąd Apelacyjny stwierdził, że z uwagi na układ kapitałowy i personalny w spółce, w spornym okresie, nie można mówić o jakimkolwiek podporządkowaniu pracowniczemu odwołującego się B. P.. Odnosząc cechy zdefiniowane w art. 22 § 1 k.p. do stosunku prawnego łączącego B. P. z K. sp. z o.o. Sąd drugiej instancji stwierdził, że o ile możliwe jest, iż wykonywanie przez odwołującego się B. P. czynności najpierw prawnika, a następnie specjalisty mogło mieć osobisty charakter oraz odbywać się w sposób ciągły i odpłatny, o tyle wysoce wątpliwe jest tu występowanie głównego elementu konstrukcyjnego stosunku pracy, jakim jest pracownicze podporządkowanie odwołującego się B. P. swemu pracodawcy w procesie świadczenia pracy.

W konkluzji Sąd Apelacyjny wskazał, że trudno przyjąć istnienie tak zdefiniowanego podporządkowania w okolicznościach faktycznych sprawy, w sytuacji, gdy jedynym faktycznym członkiem zgromadzenia wspólników podejmującego uchwały w sprawach dotyczących funkcjonowania spółki pozostawał B. P.. Był on też jedyną osobą faktycznie wykonującą prawa i obowiązki członka zarządu jako jego prezes. W ten sposób, w ramach zawartej ze spółką umowy o pracę, działając jako w istocie jedyny udziałowiec i członek zgromadzenia wspólników, a także członek zarządu spółki będącej pracodawcą, sam sobie (jako pracownikowi) wyznaczał obowiązki i określał sposób ich realizacji. Nie sposób zatem nie zauważyć, że nawet przy przyjęciu najbardziej liberalnej konstrukcji podporządkowania pracowniczego występuje tu sytuacja podporządkowania „pracownika samemu sobie”. W sprawie brak jest przede wszystkim podporządkowania pracodawcy a wpływ drugiego wspólnika (posiadającego 1%

udziałów) - K.P. (żony odwołującego się) na decyzje odwołującego się zależały wyłącznie od niego samego. Protokoły zgromadzenia wspólników przywołane w apelacji, tj. zawarte w nich uchwały co do zatwierdzenia sprawozdania zarządu czy udzielenia absolutorium członkowi zarządu, wskazują jedynie na podjęcie przez zgromadzenie wspólników określonych decyzji, w ramach kompetencji przewidzianych przez kodeks spółek handlowych i odnoszą się wyłącznie do więzi korporacyjnej między odwołującym się B. P. jako pełniącym funkcję członka zarządu spółki a spółką, nie stanowią jednak w żadnym razie (na co wskazuje apelujący) jakiegokolwiek formy określenia zadań, sprawowania kontroli czy nadzoru nad B. P. jako pracownikiem zatrudnionym, jako prawnik czy specjalista. Tym samym udział drugiego wspólnika K.P. (dysponującej 1% udziałów) w podejmowaniu tych uchwał nie wskazuje na jakikolwiek jej realny wpływ na wykonywanie umowy o pracę przez B. P.. Reprezentując 1% udziałów K. P. nie mogła też w żaden sposób spowodować podjęcia bądź nie uchwały o określonej treści.

Mając na uwadze powyższe, zdaniem Sądu Apelacyjnego w sprawie nie można mówić o zatrudnieniu odwołującego się B. P. w spornym okresie jako pracownika spółki K. sp. z o.o.

Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego skargą kasacyjną zaskarżył odwołujący się B. P.. Wyrok ten zaskarżył w części, tj.: w zakresie punktu trzeciego sentencji wyroku (oddalenia apelacji B. P.) i w zakresie punktu czwartego sentencji wyroku (zasądzenie od B. P. na rzecz pozwanego organu rentowego kwoty 240 zł tytułem kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu odwoławczym).

Skarżący podniósł zarzut naruszenia przepisów postępowania (naruszenie art. 367 § 3 k.p.c.) w związku z zastosowaniem przepisu art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych w brzmieniu ustalonym ustawą z 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r., poz. 1090), co w konsekwencji doprowadziło do nieważności postępowania w świetle art. 379 pkt 4 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c., tj.: przez rozpoznanie niniejszej sprawy w składzie jednego sędziego wobec zastosowania w niniejszej sprawie - wszczętej w instancji odwoławczej

15 stycznia 2020 r. wobec złożenia apelacji 15 stycznia 2020 r. - przepisu art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych w brzmieniu ustalonym ustawą z 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, zmieniającego skład sądu rozpoznającego sprawę z trzech sędziów na skład jednego sędziego, który to przepis wszedł w życie z dniem 3 lipca 2021 r., po złożeniu apelacji oraz po wyznaczeniu już składu orzekającego w niniejszej sprawie.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia co do kosztów zastępstwa przed Sądem Najwyższym. Jednocześnie wniósł o zasądzenie od strony pozwanej kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych w postępowaniu ze skargi kasacyjnej.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej, a ponadto o rozstrzygnięcie o kosztach procesu, w tym o zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nie jest zasadna. Zgodnie z art. 398¹³ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw kasacyjnych, a z urzędu bierze pod uwagę jedynie nieważność postępowania. Zakres dopuszczalnej kognicji wyznacza zatem strona skarżąca, która na mocy art. 398⁴ § 1 pkt 2 k.p.c. powinna przedstawić podstawy kasacyjne, natomiast granice tych podstaw wyznaczają zarzuty naruszenia wskazanych przepisów prawa. Sąd Najwyższy jest uprawniony dokonywać oceny tylko tych zarzutów, które zostały sformułowane przez skarżącego i nie może uwzględniać naruszenia innych przepisów, a zwłaszcza nie może zastąpić skarżącego w wyborze przepisów, które mogły być naruszone przy wydawaniu zaskarżonego orzeczenia.

Sąd Najwyższy - będąc związany podstawami kasacyjnymi powołanymi w skardze kasacyjnej, z urzędu ocenia nieważność postępowania (por. wyrok Sądu Najwyższego z 25 stycznia 2019 r., IV CSK 539/17, LEX nr 2618484). Skarżący w skardze sformułował jeden zarzut naruszenia przepisów postępowania tj. nieprawidłowej obsady sądu rozpoznającego sprawę w związku z zastosowaniem przepisu art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych w brzmieniu ustaloną ustawą z 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r., poz. 1090), co w jego ocenie doprowadziło do nieważności postępowania w świetle art. 379 pkt 4 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. Zarzut ten okazał się jednak niezasadny.

Kwestia wykładni i stosowania art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z 2 marca 2020 r., była już przedmiotem oceny Sądu Najwyższego (zob. np. postanowienia Sądu Najwyższego z 29 kwietnia 2022 r., III CZP 77/22, LEX nr 3361825; z 15 stycznia 2024 r.; I CSK 5857/22, LEX nr 3656797; uchwała Sądu Najwyższego z 26 maja 2022 r., III CZP 86/22, OSNC 2023/1/6).

Zgodnie z art. 367 § 3 k.p.c. zdanie pierwsze, regułą jest rozpoznawanie apelacji w składzie trzech sędziów; jedynie na posiedzeniu niejawnym sąd orzeka w składzie jednego sędziego, co nie dotyczy jednak wydania wyroku. Czasowe odstępstwo od tej reguły zostało wprowadzone ustawą z 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, na mocy art. 4 ust. 1 pkt 2 zgodnie z którym, w ustawie z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych wprowadzono art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4, który przewidywał, że w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich sprawy rozpoznawane na podstawie Kodeksu postępowania cywilnego w pierwszej i drugiej instancji rozpoznaje sąd w składzie jednego sędziego. Prezes sądu może jednak zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawłość lub precedensowy charakter sprawy. Z kolei w

świetle art. 6 ust. 1 ustawy z 28 maja 2021 r., art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z 2 marca 2020 r. należy stosować także do postępowań wszczętych i niezakończonych przed 3 lipca 2021 r., co odnosi się do niniejszej sprawy.

Kluczowe znaczenie dla oceny podniesionego w skardze zarzutu ma zatem art. 6 ust. 1 i 2 ustawy z 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy- Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw. Przepis ten przewiduje, że przepisy ustawy zmienianej w art. 4 stosuje się również do postępowań rozpoznawanych według przepisów ustawy z 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy oraz zgromadzeń ogólnych sądów lub trybunałów zwołanych i niezamkniętych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy. Sprawy, które przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy sąd rozpoznawał w składzie innym niż jednego sędziego, w dalszym ciągu prowadzone są przez tego sędziego, któremu sprawa została przydzielona jako referentowi, do zakończenia sprawy w danej instancji.

Odnosząc się do okoliczności rozpoznawanej sprawy z treści powyższego przepisu należy wywodzić, że fakt wniesienia apelacji w dniu 15 stycznia 2020 r. czyli przed dniem wejścia w życie nowelizacji (3 lipca 2021 r.) pozostaje bez znaczenia dla oceny rozpoznania sprawy przez skład sądu ustalony w oparciu o znowelizowane przepisy.

Zauważyć należy, że w uchwale z 26 maja 2022 r., III CZP 86/22 oraz w postanowieniu z 29 kwietnia 2022 r., III CZP 77/22, Sąd Najwyższy stwierdził, że art. 6 ust. 2 ustawy z 28 maja 2021 r. stanowił wyjątek od zasady niezmienności składu wyrażonej w art. 47b § 1 zdanie pierwsze p.u.s.p., jednak wyjątek ten wynikał z wyraźnej decyzji ustawodawcy i był spowodowany szczególnymi okolicznościami związanymi z pandemią COVID-19. Celowość wprowadzenia takiego wyjątku była wprawdzie kwestionowana w literaturze, jednak wymieniony przepis ustawy z 28 maja 2021 r. był obowiązującym prawem, do którego stosowania sądy były zobowiązane. Zasada niezmienności składu w postępowaniu cywilnym nie ma charakteru bezwzględnej, a zgodnie z art. 323 k.p.c. przesłanką prawidłowego wydania wyroku jest jedynie, by przed orzekającymi sędziami odbyła się rozprawa bezpośrednio poprzedzająca jego wydanie. Zasada niezmienności składu nie została zresztą całkowicie odrzucona w ustawie z 28 maja 2021 r., gdyż art. 6 ust. 2 stanowił,

że do zakończenia sprawy w danej instancji ma być ona prowadzona "w dalszym ciągu" przez tego sędziego, któremu została przydzielona jako referentowi".

W orzecnictwie Sądu Najwyższego funkcjonuje pogląd, że kolegalność składu orzekającego, będąca ugruntowaną zasadą w postępowaniach odwoławczych, zapewnia wyższy standard kontroli odwoławczej, pozwala bowiem na kształtowanie się decyzji w drodze dyskursu i ścierania stanowisk, umacnia bezstronność, niezależność i niezawisłość orzekania oraz zwiększa legitymację rozstrzygnięcia sądu w odbiorze społecznym, a tym samym jest pożądana z punktu widzenia właściwej ochrony praw stron i uczestników postępowania (por. uchwały Sądu Najwyższego z 1 lipca 2021 r., III CZP 36/20, OSNC 2021 Nr 11, poz. 74 i z 7 grudnia 2021 r., III CZP 87/20, Biul.SN 2021 nr 12, s. 8 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z 15 grudnia 2021 r., III CZP 91/20, niepubl. zob. również (red.) J. Jagieła, R. Kulski „Realizacja zasady kolegalności przed sądami cywilnymi w dobie pandemii COVID-19 - uwagi do art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 KoronawirusU”, Warszawa 2022, wyd. 1; A. Łazarska, „Rzetelny proces cywilny”, Warszawa 2012, s. 229; A. Łazarska, „Niezawisłość sędziowska i jej gwarancje w procesie cywilnym”, Warszawa 2018, s. 547 i n). W dotychczasowym orzecnictwie Sądu Najwyższego nie kwestionowano dopuszczalności wprowadzania wyjątków od tego modelu, lecz wskazywano, że powinno to następować w drodze jasnej regulacji prawnej, możliwej do zrekonstruowania bez konieczności prowadzenia daleko idących zabiegów interpretacyjnych w warunkach krzyżujących się racji celowościowych (por. uchwały Sądu Najwyższego z 1 lipca 2021 r., III CZP 36/20 i 74 i z 7 grudnia 2021 r., III CZP 87/20).

Rozbieżności w orzecnictwie i doktrynie dotyczące kolegalności orzekania w sądzie drugiej instancji na podstawie art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z 2 marca 2020 r., w kontekście obniżenia standardu sądowej ochrony na tle art. 45 ust. 1 i art. 31 ust. 3 Konstytucji RP zostały wyjaśnione w uchwale składu siedmiu sędziów Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego z 26 kwietnia 2023 r., III PZP 6/22 (OSNP 2023 nr 10, poz. 104), której Sąd ten nadał moc zasady prawnej. W uchwale stwierdzono, że rozpoznanie sprawy cywilnej przez sąd drugiej instancji w składzie jednego sędziego ukształtowanym na podstawie art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z 2 marca 2020 r., ogranicza prawo do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy (art. 45

ust. 1 Konstytucji RP), ponieważ nie jest konieczne dla ochrony zdrowia publicznego (art. 2 i art. 31 ust. 3 Konstytucji RP) i prowadzi do nieważności postępowania (art. 379 pkt 4 k.p.c.). Należy jednak pamiętać, że przyjęta w tej uchwale wykładnia prawa obowiązuje od dnia jej podjęcia, co Sąd Najwyższy uzasadnił argumentami dotyczącymi interesu społecznego oraz powagi i wizerunku sądownictwa w odbiorze opinii publicznej. Wydanie zatem orzeczenia przez sąd drugiej instancji w składzie ukształtowanym na podstawie art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z 2 marca 2020 r. w okresie do 26 kwietnia 2023 r. włącznie, nie może stanowić samoistnej podstawy do stwierdzenia nieważności postępowania na podstawie art. 379 pkt 4 k.p.c. (zob. np. postanowienia Sądu Najwyższego z 28 lipca 2023 r., I CSK 4249/22, LEX nr 3588676; z 15 stycznia 2024 r., I CSK 5857/22, LEX nr 3656797; z 3 kwietnia 2024 r., I CSK 2248/23, LEX nr 3702099).

Mając na uwadze przedstawione motywy oraz opierając się na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., Sąd Najwyższy uznał, że zaskarżony wyrok nie narusza przepisów powołanych w podstawach zaskarżenia i orzekł jak w sentencji wyroku.

[SOP]

[ał]